



Trygga välfärden

LOs program för en jämlik välfärd

Författare: Joa Bergold, Ulrika Lorentzi, Kjell Rautio
Enheten för välfärd, utbildning och arbetsmarknad



© Landsorganisationen i Sverige 2018

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

Grafisk form: LO

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2018

ISBN 978-91-566-3354-6

LO 18.11 1 000

Innehåll

Trygga välfärden.....	4
1. God välfärd – var du än är	5
2. I välfärden är vi medborgare, inte kunder	6
3. Sammanhållen och jämlik vård och omsorg	7
4. Personalen är välfärdens viktigaste resurs	8
5. Goda möjligheter att kombinera jobb och omsorgsansvar, oavsett klass	9
6. Alla barn ska lyftas – för allas vår skull	10
7. Ingen ska bli fattig på grund av sjukdom.....	11
8. Tänderna är en del av kroppen – motverka klasskillnaderna i tandhälsa	12
9. Trygghet till livets slut	13
10. Vi har råd! Välfärd skapar trygghet, välbästand och tillväxt	14
Läs mer.....	15

Trygga välfärden

Vi har byggt upp en välfärd att vara stolta över i Sverige. Välfärden har varit avgörande för att vårt land har blivit ett av världens mest jämlika och jämställda länder. Men under de senaste decennierna har skattesänkningar och utveckling av marknadsmodeller prioriterats framför välfärdsreformer för jämlikhet. Ett välfärdsunderskott i form av resursbrist och minskad tillit har växt fram. Detta välfärdsunderskott är en förklaring till varför Sverige är det land där klyftorna ökat mest i hela västvärlden de senaste decennierna. Om klyftorna inte minskas riskerar det att splittra samhället. Under de kommande mandatperioderna står vi inför vägval med långtgående konsekvenser. Vi måste välja att trygga välfärden.

En gemensam välfärd, som finns när och där vi behöver den, bidrar till jämlikhet, tillväxt och välstånd. En demokratiskt styrd och solidariskt fördelad välfärd skapar tillit och sammanhållning mellan människor. Jämlikheten ökar när välfärden når alla, och ger extra stöttning till dem som behöver. LO vill att alla barn ska vara trygga, få kunskaper och utvecklas i förskolan, skolan och på fritids. Vi vill ha en välfärd som skapar möjligheter för både kvinnor och män, oavsett klass, att arbeta och försörja sig själva. Vårt samhälle ska ge trygghet och möjligheter för alla, oavsett behov och funktionsnedsättning. Den omfördelning som välfärdssystemen bidrar med skapar ett starkare samhälle.

I välfärden är vi medborgare, inte kunder. Vi vill att alla ska få välfärd efter behov, inte att de som kan betala extra får gå före. Därför måste både privat betalda genvägar och vinstjakt i välfärden stoppas. Risken att bli fattig för den som av olika skäl inte kan jobba har ökat kraftigt. Vi vill att trygghetsförsäkringarna – sjukförsäkring, föräldraförsäkring och a-kassa – ska ge trygghet för löntagarna att försörja sig under perioder av arbetslöshet, föräldraledighet eller sjukdom och därefter kunna komma tillbaka till arbetet. Vägen tillbaka från sjukdom ska gå i mänsklig takt. Även de yttersta skyddsnetten måste stärkas.

Globalt växer insikten om att gemensam välfärd stärker jämlikhet och är en väg till en stark ekonomi och ett robust samhälle. OECD visar att de nordiska ländernas ekonomiska framgångar och sociala jämlikhet vilar på utbyggnaden av gemensamt finansierade välfärdstjänster inom vård, skola och omsorg. ILO betonar att för att världens länder ska klara framtida ekonomiska och sociala utmaningar krävs stora satsningar på utbyggd och jämlik omsorg och välfärd.

Tyvärr har de här insikterna inte nått fram till alla partier i vårt land. De borgerliga partierna är kvar i samma skattesänkar- och privatiseringspolitik som tidigare. Högerpopulister som Sverigedemokraterna lovar en stark välfärd i kombination med sänkta skatter. Det går inte ihop utan skapar stora hål i deras budget. Dessutom har Sverigedemokraterna svikit sina tidigare löften om att stoppa vinster i välfärden och försvarar numera privatisering och marknadslogik.

Sverige riskerar att slarva bort den välfärd vi har byggt upp. För att garantera en god välfärd för alla är ökade investeringar i välfärden helt nödvändiga. Vi måste också komma bort från den marknadslogik som byggts in i välfärden. Marknaden skapar en ojämlig fördelning av välfärd och styr oss mot en skitad välfärd där de som har råd får tillgång till skattesubventionerade genvägar till vård och omsorg medan resten får nöja sig med en otillräcklig offentligt finansierad välfärd. Den utvecklingen måste brytas.

LOs engagemang i välfärden grundas i övertygelsen om att vi har råd att ta hand om varandra. Det är rätt och smart att vi tar ett gemensamt ansvar för välfärden. Därför presenterar vi tio områden med reformer för att stärka välfärden. Programmet, som är antaget av LO-styrelsen, beskriver vilken inriktning LO vill se under de närmaste mandatperioderna.

Tre utgångspunkter är centrala

- Välfärd är en förutsättning för ekonomisk utveckling och jämlikhet.
- Välfärd ska fördelas efter behov, inte efter betalningsförmåga.
- Välfärd utgörs av både socialförsäkringar och välfärdstjänster.

1. God välfärd – var du än är

Välfärden stärker allas möjlighet att försörja sig och styra över sitt eget liv. Skolan ger oss kunskaper och förmågor att ta de jobb som växer fram. Föräldrar kan jobba när de vet att barnen är trygga och får utvecklas och lära sig saker i förskola och fritidshem. Äldre med behov av hjälp kan känna sig trygga med stödet från äldreomsorgen och deras barn kan gå till jobbet utan att oro sig för gamla mamma. Personer med funktionsnedsättning får den hjälp de behöver för att leva ett liv som andra. Det ökar tryggheten både för dem och för deras anhöriga.

Men förutsättningarna varierar i olika delar av landet. Det finns kommuner och landsting som har svårt att få ekonomin att gå ihop eftersom en stor del av invånarna är äldre och behöver mycket hjälp. Samtidigt tjänar storstäder på att människor flyttar dit när de har gått färdigt skolan och börjar jobba. De marknadsreformer som genomförts i välfärden de senaste decennierna har förvärrat problemet, både för att resurser försvinner i vinster och för att vinstdrivna verksamheter ofta väljer att etablera sig i närheten av resursstarka storstäder.

Att kommunal och statlig service finns tillgänglig i hela landet är en rättvisefråga, men också en fråga om att skapa förutsättningar för utveckling och tillväxt. En välfungerande arbetsmarknad i hela landet kräver en fungerande infrastruktur av välfärdstjänster. Det finns stora behov av investeringar för att bygga förskolor och skolor, sjukhus och äldreomsorg. Det är satsningar som både skapar jobb och stärker välfärden.

För att klara att upprätthålla en god skola, vård och omsorg i hela landet måste kommunerna få ökade resurser och bättre möjlighet att utforma långsiktigt fungerande verksamheter. Staten måste ta större ansvar för välfärdens finansiering. Annars kommer ett antal kommuner och landsting tvingas höja kommun- och landstingsskatten till orimligt höga nivåer. För det krävs höjda generella långsiktiga statsbidrag. Det krävs också en väl fungerande omfördelning mellan olika delar av landet.

LOs ståndpunkter:

- Låt hela Sverige leva. Investera i välfärden både i stad och på landsbygd. De generella statsbidragen till kommuner och regioner måste höjas
- Statsbidragen till kommuner och regioner bör indexeras.
- Det kommunala utjämningsystemet måste utvecklas för att säkra en god välfärd i hela landet.

2. I välfärden är vi medborgare, inte kunder

En gemensamt styrd och finansierad skola, vård och omsorg, som fördelas efter behov, är en grundpelare i kampen för ökad jämlikhet. En generell välfärd hjälper och stärker både individen och samhället.

De senaste decennierna har det pågått ett marknadsexperiment i vår gemensamma välfärd. Medborgare har setts som kunder och det har funnits en tro på att konkurrens skapar kvalitet. Flera olika marknadssystem har införts, samtliga främst inriktade på att uppnå konkurrens och bra förutsättningar för företagen snarare än att förbättra för medborgarna. Nu har vi facit. Det blev varken billigare eller bättre.

Vinsten som drivkraft går rakt emot idén om en gemensam välfärd. Vinstjakten leder till att personalen pressas när välfärdsföretag slimmar verksamheten för att öka vinsten. Med färre kollegor, för lite tid och för mycket detaljstyrning blir välfärdens kvalitet lidande. Vinstjakten leder till en ojämlig välfärd när företagen försöker attrahera de brukare som företagen får mer ersättning för än de kostar – företagen plockar russin ur kakan. Det är lättare att göra vinst med elever från välutbildade hem än med elever vars föräldrar har kortare utbildning och det är lättare att göra vinst med högutbildade patienter med lättbehandlade sjukdomar som klarar sig med korta besök än med lägre utbildade patienter med mer komplicerade sjukdomar som behöver längre besök. Den vinstjakten slår hårt mot mindre resursstarka grupper, till exempel LO-grupper och deras barn.

Vinstjakten minskar förtroendet för välfärden. Skattemedel läcker till oseriösa utförare och till orimligt höga vinster. För att medborgarna ska vilja bidra till välfärden via skatten behövs ett regelverk som garanterar att våra gemensamma resurser till välfärden används i välfärden.

LO står för en non-profit-princip i välfärden. Det innebär att aktörer i välfärden inte ska ha vinst som drivkraft. Vi vill skapa förutsättningar för en mångfald av aktörer som är i välfärden för att skapa god välfärd med samhällsnytta i fokus. Då blir det fokus på medborgarnas valfrihet istället för företagets. Det kan bland annat göras genom att utveckla samarbeten mellan det offentliga och idéburna utförare, till exempel Idéburet Offentligt Partnerskap, IOP.

LOs ståndpunkter:

- Stoppa vinstjakten och inför en non-profit-princip i vård, skola och omsorg. Skapa goda förutsättningar för idéburna utförare för ökad mångfald.
- Avskaffa marknadsstyrningen och inför en styrning där välfärdens personal får handlingsutrymme att göra ett bra jobb.
- Reformerna inom välfärdsområdet måste styra mot ökad jämlikhet och tydligare fördelningspolitik och inte ha huvudfokus på konkurrensneutralitet och företagets villkor.

3. Sammanhållen och jämlik vård och omsorg

Den hälso- och sjukvård och omsorg utifrån behov som byggts upp i Sverige har bidragit till en god och, jämfört med andra länder, jämlik folkhälsa. Folkhälsan i Sverige fortsätter att utvecklas positivt, men skillnaderna utifrån klass, kön och födelseland ökar. Det beror på ökade ekonomiska klyftor och mer pressade arbetsvillkor. Det hänger också samman med att tillgång till vård och omsorg har blivit mer ojämlik.

Vinstjakten där välfärdsföretag försöker attrahera de brukare som ger företagen mer intäkter än de kostar är en förklaring till att välfärden fördelas mer ojämlikt. Marknadslogiken har även bidragit till en fragmentiserad välfärd som ställer höga krav på brukaren eller dennes anhöriga att samordna insatser och ställa krav. Det är svårt för alla men extra svårt för personer utan högre utbildning. Dessutom har det skapats privatbetalda skattesubventionerade genvägar i vård och omsorg. Det gör vård och omsorg ojämlik i dag och undergräver på sikt den svenska välfärdsmodellen med välfärd av hög kvalitet som fördelas efter behov.

Genvägen inom vården är privata sjukvårdsförsäkringar. Antalet sjukvårdsförsäkringar har mer än tredubblats det senaste decenniet. År 2018 är det 650 000 personer som har en försäkring som lovar dem snabbare vård. Försäkringarna är en lönsam affär för försäkringsbolagen som säljer en försäkring med begränsat innehåll till framför allt friska personer. Men det är en dålig affär för samhället. Privata sjukvårdsförsäkringar minskar tilliten till den offentligt finansierade sjukvården och därmed även viljan att betala för välfärden via skatten. Privata vårdgivare kan ta emot både offentligt finansierade patienter och privat finansierade. Om försäkringspatienterna går före patienter med större behov minskar det tilliten till den offentligt finansierade vården. Dessutom har försäkringsbolagen ett intresse av att sprida misstro till den offentliga vården för att sälja fler försäkringar.

I äldreomsorgen skapas skattesubventionerade genvägar genom avdraget för hushållsnära tjänster, rut-avdraget. I många kommuner har hemtjänsten stramats åt. Äldre hänvisas istället till att köpa hjälp i hemmet med rut-avdrag, vilket i praktiken bara rikare äldre har råd med. Nästan hälften av skattesubventionerna genom rut-avdrag går till den rikaste tiondelen av befolkningen. Precis som i vården kan privata omsorgsutövare blanda offentligt och privat finansierad omsorg. Det blir otydligt vad som är det offentliga åtagandet.

Detta är början på en utveckling mot en skattesubventionerad VIP-välfärd för de rika och en otillräcklig offentligt finansierad basvälfärd till resten. För LO-grupper innebär det försämrade vård och omsorg som brukare, ökat omsorgsansvar som anhöriga till äldre som inte har råd att köpa rut-tjänster och allt mer pressade arbetsvillkor för de som arbetar i en åtstramad otillräcklig basvälfärd. Den här utvecklingen måste brytas.

LOs ståndpunkter:

- Principen om att vård och omsorg ska fördelas efter behov behöver stärkas. Vi måste bryta utvecklingen mot en skattesubventionerad privat betald VIP-välfärd för de rika och en otillräcklig offentligt finansierad basvälfärd till resten.
- Utveckla välfärden genom stärkta resurser och en ny styrning så att privat köpta genvägar inte efterfrågas. Utförare av offentligt finansierad välfärd ska inte få ta emot privat finansierade kunder.
- Privata sjukvårdsförsäkringar som ger möjlighet att köpa sig före i sjukvården måste stoppas. Hälso- och sjukvård och privat sjukvårdsförsäkring som arbetsgivaren betalar, utöver den hälso- och sjukvård som ingår i arbetsgivarens ansvar att erbjuda enligt arbetsmiljölagen, ska förmånsbeskattas.
- Stoppa utvecklingen mot en skiktad äldreomsorg genom att utveckla den offentligt finansierade äldreomsorgen och avskaffa rut-avdraget.

4. Personalen är välfärdens viktigaste resurs

Välfärdens kvalitet bygger i stor utsträckning på de anställdas kompetens, engagemang och resurser. Genom att stärka personalens villkor och professioner bygger vi en vård, skola och omsorg som håller i längden. När de som arbetar i välfärden är trygga och trivs på jobbet speglas det i verksamheterna. Då finns bättre möjligheter att möta de behov som finns.

Idag saknas personal inom många viktiga välfärdsverksamheter. Fram till 2022 behöver kommuner och landsting rekrytera 135 000 personer för att stävja underbemanningen. Därför är en av de viktigaste välfärdsutmaningarna för framtiden att skapa intresse och goda förutsättningar för att arbeta inom vård, skola och omsorg.

Tillgången till utbildningsplatser måste utvecklas, inom både gymnasie- och vuxenutbildningen. Det behövs nationella modeller för yrkesutveckling, till exempel inom vård och omsorg som tydligt definierar utbildningsinnehåll och yrkesroller för vårdbiträde, undersköterska och undersköterska med specialistutbildning. Liknande yrkesutvecklingstrappor behövs även inom andra välfärdsområden. En utvecklad vuxenutbildning i kombination med förbättrade former för validering skulle underlätta rekrytering av personal till välfärdsverksamheterna. De ekonomiska möjligheterna för människor att utbilda och omskola sig till välfärdsyrken måste vara goda.

Det är allt för vanligt att anställda inom vård, skola och omsorg har en stressig arbetsmiljö och för tung arbetsbörda. Samtidigt har otrygga anställningsvillkor, deltider och delade turer med lång paus mitt på dagen blivit vanligare. Precisionsbemanning har satts före kontinuitet och kompetens. Välfärdstjänsterna har styrts enligt företagsekonomiska modeller som leder till ökad detaljkontroll och byråkrati istället för att understödja personalens kunnande och helhetssyn. När personal söker sig bort från sina arbetsplatser på grund av dåliga villkor blir situationen än tuffare för de som finns kvar.

De satsningar som gjorts i form av avtal om heltidsarbete som norm och insatser för förbättrad arbetsmiljö måste fortsätta och intensifieras. De anställda måste få möjlighet att utvecklas i jobbet, få tillgång till kompetensutveckling liksom utrymme att använda sin kompetens i arbetet. Yrkesutvecklingstrappor måste införas för LO-yrken inom vård, skola och omsorg. Lönerna måste bli jämställda och jämlika.

Ett hållbart arbetsliv i skola, vård och omsorg gynnar både de anställda och kvaliteten i välfärden.

LOs ståndpunkter:

- Anställ fler i skolan, vården och omsorgen och förbättra arbetsvillkoren. Öka generella statsbidrag för att skapa större utrymme för kompetensutveckling, förbättrade arbetsvillkor samt jämställda och jämlika löner i välfärden.
- Utbildningsvägarna till och i LO-yrken i välfärden måste stärkas. Nationella kompetenskrav och yrkesutvecklingstrappor måste tas fram.
- Tillsvidareanställningar på heltid måste bli norm, delade turer avskaffas och den fysiska och psykiska arbetsmiljön förbättras.
- Utveckla en styrning av välfärden som ger personalen handlingsutrymme att använda sin erfarenhet och kompetens.

5. Goda möjligheter att kombinera jobb och omsorgsansvar, oavsett klass

Välfärdspolitiken i Sverige gör det möjligt för alla att kombinera omsorgsansvar med jobb. När föräldrar får barn behöver de inte säga upp sig från jobbet utan har rätt att vara hemma och få föräldrapenning för att ha råd att vara det. När barnet blir lite större finns offentligt finansierad förskola och fritidshem så att föräldrarna kan arbeta.

Anhöriga till personer med en funktionsnedsättning ska kunna lita på omsorgsinsatserna och inte tvingas till att ta ett större omsorgsansvar än de vill och orkar. Det är viktigt både för att personer med funktionsnedsättningar ska kunna leva ett självständigt liv och för de anhöriga. Detta gäller även för äldre med omsorgsbehov. När äldreomsorgen hjälper äldre kan de äldres vuxna barn gå till jobbet och den äldre behöver inte bli beroende av anhöriga.

Traditionellt har kvinnor haft omsorgsansvar för barn och äldre, i Sverige så väl som i andra länder. I flera länder har politiken inte utvecklats till ett stöd för att kombinera familj med jobb. Då är det bara de bättre betalda kvinnorna, som har råd att köpa omsorgstjänster privat, som kan arbeta och försörja sig. Sverige har valt en annan väg. Alla, kvinnor och män, oavsett klassbakgrund ska kunna arbeta och försörja sig samtidigt som de har barn eller omsorgsansvar för äldre. Det har gynnat jämställdheten och det har gynnat samhällsekonomin.

Vår offentligt finansierade välfärd är avgörande för jämlik jämställdhet, men behöver utvecklas. Mammor tar ut lejonparten av föräldraförsäkringen vilket lägger grunden för ett ojämnt arbetsliv och familjeliv. Föräldrar med höga inkomster har bättre möjligheter att spara och använda föräldrapenningen längre upp i barnens liv medan föräldrar med lägre inkomster inte har råd att spara dagar och därmed får svårare att ta ledigt när skolan eller förskolan är stängd. Kommuner är inte tvungna att erbjuda barnomsorg på kvällar, nätter och helger, även om föräldrarna jobbar. En fjärdedel av LO-förbundens medlemmar arbetar på de tiderna. Det skapar klasskillnader i möjligheten att kombinera jobb och familj.

Att jobba och vara förälder ska vara möjligt även för den som har barn med funktionsnedsättning.

Äldreomsorgen har under lång tid stramats åt och splittrats upp på många olika aktörer utan krav på samordning. Ett alltför stort ansvar för omsorgen och för att samordna och organisera omsorgen har hamnat på de äldres anhöriga, förutom för mer välbeställda äldre som i ökande utsträckning köper privat finansierad hjälp med rut-avdrag. Äldreomsorgens förmåga att bidra till jämlik jämställdhet minskar.

LOs ståndpunkter

- Den offentligt finansierade välfärden måste utformas så att den stödjer föräldrars och andra anhörigas möjligheter att kombinera förvärvsarbete och omsorgsansvar.
- Föräldraförsäkringen ska delas lika mellan föräldrarna och utformas så att det obetalda arbetet delas mer lika mellan kvinnor och män. Tyngdpunkten i försäkringen ska ligga på omsorg när barnen är små, men försäkringen måste också göra det möjligt för alla föräldrar, oavsett inkomst, att kombinera jobb och omsorg även för äldre barn.
- Föräldrar ska ha rätt till barnomsorg när de jobbar, även på kvällar, helger, tidig morgon och nätter. Barn till föräldralediga, arbetslösa och personer med försörjningsstöd ska ha rätt till barnomsorg minst 30 timmar i veckan.
- Minska barngrupperna på förskola och fritidshem. Bemanningen måste vara dimensionerad efter barngruppernas storlek.
- Det ska vara möjligt att jobba och vara förälder även för den som har barn med funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning ska få det stöd de behöver för att kunna leva ett självständigt liv.

6. Alla barn ska lyftas – för allas vår skull

I Sverige ska alla barn få bra förutsättningar. Det är viktigt för det enskilda barnet men också för att skapa ett jämlikt samhälle med tillväxt och utveckling. Trygga barn ger trygghet för alla. En förskola och skola som ger alla barn möjlighet att utvecklas är bra både för barnen och samhället. Vår välfärd har varit bra för att lyfta alla barn men de senaste decennierna har detta försämrats.

Den ökade ojämlikheten innebär att fler barn är fattiga och socialt utsatta. Social och ekonomisk marginalisering skapar problem. Barn till föräldrar med låga inkomster är mer utsatta än andra. Fysisk och psykisk ohälsa, svårigheter i skolan, utsatthet för brott och ökad risk för att hamna i kriminalitet, arbetslöshet och beroende av försörjningsstöd bland unga har en gemensam nämnare – i en uppväxt i hushåll med låg ekonomisk standard.

Ensamstående föräldrar, varav en majoritet är mammor, och föräldrar med utländsk härkomst har fått det svårare att försörja sig. Att som förälder kunna försörja sig via arbete är avgörande, och så få som möjligt ska vara beroende av försörjningsstöd. Men den ekonomiska familjepolitiken och det yttersta skyddsnetet för de mest utsatta har inte hängit med. Det sätter spår i livsvillkoren för unga, och påverkar dem även senare i livet.

Andra orsaker till att vårt samhälle blivit sämre på att lyfta alla barn är ökad segregation, både i var människor bor, hur trångt de bor och var barn går i skola. Skillnaderna i hur väl barn klarar skolan har ökat mellan barn med olika klassbakgrund och mellan olika skolor. Dagens skolval har medfört en ökad ojämlikhet. Det marknadssystem som skapats i skolan med skolpeng har lett till att skolans resurser inte omfördelas tillräckligt efter barns behov, klass och andra bakgrundsvillkor. Det försämrar möjligheter för elever med större behov av stöd att klara sig bra i skolan och senare i livet. Det behövs omfattande satsningar på kompensatorisk förskola, skola och fritidshem, med tillräckligt många vuxna som kan ge barnen trygghet, stimulans och goda kunskaper.

Det finns stora brister i elevhälsa och barnpsykiatri och andelen unga med psykisk oro ökar. En pressad socialtjänst har inte möjlighet att fånga upp ungdomar tidigt utan måste prioritera de svåraste fallen. Det förebyggande sociala och medicinska arbetet måste stärkas. Det behövs för att inget barn ska lämnas efter.

LOs ståndpunkter:

- En familjepolitik som stärker familjers möjlighet till egen försörjning men som också bättre än i dag bidrar till omfördelning och till att lyfta ekonomiskt utsatta familjer. Möjligheten att indexera en del av transfereringarna inom den ekonomiska familjepolitiken, till exempel bostadsbidraget för barnfamiljer, bör övervägas.
- Bygg en jämlik och kompensatorisk förskola och skola. Reformerna skolvalssystemet till att bli mer enhetlig och jämlikt. Ge alla barn samma möjligheter till kunskap oavsett förutsättningar. Fördela resurser till förskolor och skolor utifrån barnens behov. Vinstjakten i förskolan och skolan måste stoppas.
- Anställ fler vuxna i förskola och skola. Specialpedagoger, lärar- och elevassistenter behövs för att kunna ge hjälp och stöd på ett tidigt stadium.
- Satsa på Lärfritids och mer stimulerande aktiviteter i verksamheten. Slopa avgiften och ge alla barn rätt till fritids, även barn till föräldralediga och arbetslösa.
- Stärk elevhälsan, psykologi på vårdcentraler och barnpsykiatrin. Stärk socialtjänstens möjligheter att arbeta förebyggande.

7. Ingen ska bli fattig på grund av sjukdom

Sjukförsäkringen är viktig för att hålla ihop samhället och grundläggande för vår tillit till hela välfärdsstaten. Vi måste kunna lita på att den trygghet vi betalt för, via sjukförsäkringsavgiften, verkligen finns där den dagen vi behöver den. Den som blir sjuk och inte kan arbeta ska inte bli fattig och stressas tillbaka till jobbet för tidigt.

Rätten till både rehabilitering och ekonomisk trygghet under den tid det tar att komma tillbaka till arbete måste stärkas. Inom den generella välfärden har vi byggt upp en sjukförsäkring som ska ge ett fullgott inkomstskydd vid sjukdom som sätter ned arbetsförmågan. När den stora majoriteten medborgare har sin inkomst försäkrad i samma sjukförsäkring fungerar den som en riskutjämning. Eftersom alla bidrar och har samma villkor men en del grupper löper större risk att bli sjuka fungerar sjukförsäkringen som en solidarisk omfördelning mellan kvinnor och män, lågavlönade och högavlönade och mellan olika perioder i livet.

Den borgerliga regeringen försämrade mellan 2006 och 2014 inkomstskyddet för sjuka på flera sätt. Genom jobbskatteavdragen skapades en skatteorättvisa där sjukskrivna betalar mer skatt på sin inkomst än de som förvärvsarbetar. De införde en rehabiliteringskedja med allt för snäva och stelbenta tidsgränser för när arbetsförmågan ska bedömas och en stupstock då sjuka utförsäkrades. Möjligheten att få sjukersättning för personer som på grund av skada, sjukdom eller funktionsnedsättning troligen aldrig kommer att kunna arbeta heltid har försämrats betydligt.

De missförhållanden som alliansregeringen skapade med sitt systemskifte i sjukförsäkringen finns i stor utsträckning kvar. De åtgärder som gjorts de senaste åren är otillräckliga. Det krävs alltså ett omfattande renoeringsarbete innan vi kan säga att vi har en rimlig och mänsklig sjukförsäkring.

LOs ståndpunkter:

- Sjukförsäkringens tidsgränser ska omvandlas till stödjepunkter, där den enskilde rustas med tydliga rehabiliteringsrättigheter.
- Karensen i sjukförsäkringen ska avskaffas och sjukpenningen ska vara 80 procent under hela sjukperioden.
- Målstyrningen av Försäkringskassan ska förändras så att fler garanteras trygghet när de inte kan jobba.
- Sjukersättningen ska höjas och kvalifikationskraven för att få sjukersättning bli mer rimliga så att långtidssjuka garanteras ekonomisk trygghet. Rätten till sjukersättning ska förlängas så att alla har möjlighet att skjuta upp uttaget av allmän pension.
- Inkomsttaket i sjukförsäkringen måste höjas så att åtminstone 80 procent av de försäkrade får 80 procent av sin inkomst från sjukförsäkringen när de blir så sjuka att de inte kan arbeta.

8. Tänderna är en del av kroppen – motverka klasskillnaderna i tandhälsa

Majoriteten av befolkningen har en god tandhälsa och besöker tandvården regelbundet. Men de växande klasskillnaderna avspeglar sig i vår tandhälsa. En av tio medborgare har avstått från tandvård som de har behov av för att de inte har råd. Personer med högst grundskola får mer än dubbelt så många tänder utdragna som personer med högskoleutbildning. Förutom tandlösa leenden kan dålig tandhälsa leda till annan ohälsa.

Dagens tandvårdsstöd är allt för krångligt och ”självriskan” är för hög. Endast den som kan betala drygt 11 000 kronor för tandvård kan ta del av det mest generösa stödet. Allt för många vågar inte alls uppsöka tandvården eller tvingas till billigare lösningar som att dra ut tänderna.

En grundlig översyn av hela tandvårdssystemet behöver göras. Det handlar ytterst om att skapa villkor som gör att den enskildes kostnader för tandvård blir överkomliga för alla medborgare och att tandvården på ett bättre sätt än i dag integreras i sjukvården. Att besöka tandvården ska egentligen inte vara dyrare än att besöka sjukvården.

För att en ökad subventionsgrad verkligen ska gå till dem som behöver tandvården mest krävs en effektivare reglering och kontroll av hela sektorn. Så som systemet fungerar idag finns risk för att ökade offentliga subventioner äts upp av ökade vinstmarginaler och bonussystem.

Insatserna för en förbättrad tandhälsa hos de mest socialt och ekonomiskt utsatta grupperna är en viktig jämlikhetsfråga. En regering som sätter frågan om att bekämpa ojämlikheten högt på den politiska dagordning måste, för att behålla sin trovärdighet, genomföra effektiva insatser som minskar klasskillnaderna i tandhälsa.

LOs ståndpunkter:

- Subventionsgraden ska öka så att fler har råd att besöka tandläkaren.
- Det ska tas fram ett regelverk som garanterar att den ökade offentliga subventionsgraden inte rinner iväg i ökade vinstmarginaler eller bonussystem.
- På längre sikt krävs en mer genomgripande förändring. Utgångspunkten ska vara att tänderna är en del av kroppen och tandvården bör ses som en del av hälso- och sjukvården.

9. Trygghet till livets slut

I Sverige blir vi allt äldre, medellivslängden ökar med 3,5 timmar varje dygn. Det är i grunden väldigt bra. Många pensionärer lever aktiva liv och bidrar till samhället. Samtidigt är det en utmaning att ge alla äldre en bra pension och en trygg och jämlik vård och omsorg med hög kvalitet hela livet ut.

Den som arbetat måste kunna gå i pension och leva på sin pension utan att bli fattig. En stor grupp äldre har svårt att leva på sin pension. En viktig orsak är den deltidsnorm som finns inom kvinnodominerade yrken. En annan orsak är orimliga arbetsförhållanden som leder till att anställda tvingas avsluta arbetslivet i förtid med lägre pension som följd. Men dagens pensionssystem är också underfinansierat. För att långsiktigt kunna höja pensionerna vill LO att avgiften till pensionssystemet höjs. Staten bör stå för satsningen så att inte löneutrymmet påverkas. Grundskydden i pensionssystemen har halkat efter ytterligare. De jobbskatteavdrag som den borgerliga regeringen 2006–2014 införde skapade dessutom en skatteklyfta mellan inkomster från förvärvsarbete och pension. Den socialdemokratiskt ledda regeringen 2014–2018 har sänkt skatten för pensionärer och lovat att skatteklyftan ska slutas till 2020. För LO är det viktigt att alla inkomster beskattas lika.

Sverige har byggt upp en sjukvård och en äldreomsorg vi ska vara stolta över. Sjukvården är bland de bästa i världen när det gäller medicinsk kvalitet. Åtta av tio äldre som har hemtjänst eller bor på särskilda boenden är nöjda med omsorgen. Men det finns brister. Marknadslösningar och nedskärningar har lett till att multisjuka äldre skickas mellan olika vård- och omsorgsgivare i en fragmentiserad vård och omsorg utan att någon tar ett sammanhållet ansvar.

Det saknas boenden för äldre och hemtjänstens uppdrag och resurser är orimligt åtstramade i många kommuner. Äldreomsorgspersonal stressar utan möjlighet till rast och utan tillräckligt med tid för att ge god omsorg och kunna vara flexibel. Istället förväntas äldre att använda sig av rut-avdrag för att köpa tjänster för att klara vardagen. Den enskildes plånbok får styra livskvaliteten.

Ensamhet och psykisk ohälsa är ett stort problem bland äldre. Över en fjärdedel av alla över 65 år är ofrivilligt ensamma och var tionde visar tecken på depression. Det är allvarligt i sig och ökar dessutom risken för att drabbas av andra sjukdomar som demens, stroke, diabetes och hjärtinfarkt. Det behövs högre ambitioner i äldreomsorgen så att äldre ska kunna välja om de vill bo kvar hemma med stöd eller flytta till ett anpassat boende där det är lättare att träffa andra människor och där flera tjänster finns samlade på samma plats.

LOs ståndpunkter:

- Höj pensionerna så att alla pensionärer får minst 70 procent av sin inkomst i pension. Även grundskyddet behöver stärkas. Garantipensionen behöver indexeras med löneutvecklingen och taket i bostadstillägget bör indexeras med prisutvecklingen.
- Pension och lön för arbete ska beskattas lika.
- Samordningen mellan vård och omsorg måste stärks utifrån ett helhetsansvar sett till den äldres behov. Sänk trösklarna för att beviljas insatser från hemtjänsten. Utveckla hemtjänsten till den flexibla individanpassade tjänst den ska vara. Bygg fler biståndsbedömda trygghetsboenden och särskilda boenden.
- Personalen i äldreomsorgen måste få bra villkor. De ska ha tillräckligt med tid och kollegor för att kunna ge god omsorg utan att slita ut sig på jobbet.
- Avskaffa lagen om valfrihetssystem, LOV, inom äldreomsorgen. Inför en ny styrning som fokuserar på samordning av vård och omsorg samtidigt som äldre får valmöjligheter och idéburna utförare stöttas.

10. Vi har råd! Välfärd skapar trygghet, välstånd och tillväxt

Sverige är rikare än någonsin tidigare. Under de senaste åren har tillväxten varit hög, arbetslösheten sjunkit och allt fler kommit ut på arbetsmarknaden. Vi står inför en demografisk utmaning med en växande grupp äldre. Men samtidigt föds det många barn i Sverige och vi har under flera år haft hög invandring vilket innebär att vi kommer ha en stor andel av befolkningen som jobbar och betalar skatt. Vi behöver rusta barn, unga och nyanlända med goda kunskaper och färdigheter så att de kommer att kunna ta de jobb som samhället behöver. Då har vi goda möjligheter att ge alla tillgång till god välfärd.

Den ekonomiska och sociala ojämlikheten har ökat i Sverige under de senaste decennierna. En viktig orsak är att trygghetsförsäkringarna medvetet har urholkats och inte längre följer löneutvecklingen i stort. Marknadsmekanismer och krav på kostnadsbesparingar innebär att många välfärdstjänster inte är lika träffsäkra som tidigare. Skattesystemet styrs inte längre av tankar om likformighet och rättvisa utan vilar på allt för många undantag, till kapitalstarka gruppers fördel. Reformen för en mer jämn inkomstfördelning, välfärdstjänster som svarar mot sociala behov och ett rättvist och effektivt skattessystem är nödvändiga för att vända utvecklingen.

Det behövs en ny tyngdpunkt i skattesystemet. Vi behöver röra oss kraftigt ifrån de nedskärningar och den ökade ojämlikhet som en borgerlig skattesänkarpolitik bidrog till och mot betydligt mer jämlika skatter som bidrar till att finansiera de stora behoven av en utvecklad välfärd och förbättrade försäkringar.

För att det ska vara möjligt att finansiera en generös välfärd måste välfärdspolitiken förena allmännyttan med egennytta. Den generella välfärden är en sådan förening. Under höga tak ryms alla, det vill säga om alla får del av och bidrar till välfärden finns det mer pengar att fördela. Det innebär att en generell välfärd är mer omfördelande än system som enbart riktar till de mest behövande, eftersom acceptansen för att betala in till välfärden blir större när alla får något tillbaka. En generell välfärd har dessutom lägre administrativa kostnader och blir inte stigmatiserande för de som tar del av den. Den ställer inte grupp mot grupp.

Sverige har goda ekonomiska förutsättningar att rikta in politiken på långsiktiga mål om hög tillväxt, full och jämn sysselsättning och större fördelningspolitisk rättvisa. Nu måste vi använda detta goda läge till att höja välfärdsambitionerna, inte sänka skatterna.

LOs ståndpunkter:

- Höj de generella statsbidragen till kommunerna. Särskilda satsningar måste genomföras för att förbättra villkoren för personalen i välfärdssektorn.
- Reformera skattesystemet. För att klara en hållbar finansiering av välfärden måste skattesystemet vara enkelt, enhetligt och rättvist. Den som arbetar ihop sin inkomst ska inte betala mer i skatt än den som ärvt sin förmögenhet.
- Slut skattekllyftan. Samma beskattning av samtliga förvärvsinkomster, även för ersättning från pension, sjukförsäkring, föräldraförsäkring och a-kassa.
- Socialförsäkringar som sjukförsäkring och föräldraförsäkring ska ge trygghet för försäkrade att försörja sig under perioder av föräldraledighet eller sjukdom och sedan kunna komma tillbaka till arbete. Höj taket i försäkringarna så att åtminstone 80 procent av löntagarna får 80 procent av sin inkomst från socialförsäkringarna när de inte kan arbeta på grund av sjukdom eller föräldraledighet.

Läs mer

LO om välfärd

LO (2012) *Framtidens sjukförsäkring – en rimligare försäkring och ett rymligare arbetsliv.*

LO (2013a) *Pensionsreformen i full tid*

LO (2013b) *Åtgärdsprogram för att begränsa vinst i välfärden.*

LO (2014) *Med omsorg om det gemensamma – LOs handlingsprogram för omsorgstjänsterna*

LO (2015a) *Vägen till full sysselsättning och rättvisare löner*

LO (2015b) *Klassamhällets dolda leende – LOs åtgärdsprogram för en mer jämlik tandhälsa.*

LO (2015c) *Yttrande över den parlamentariska socialförsäkringskommitténs slutbetänkande Mer trygghet och bättre försäkring (SOU 2015:21)*

LO (2016) *Vad krävs för en hållbar pension?*

LO (2017) *Yttrande över Valfärdsutredningens slutbetänkande Ordning och reda i välfärden (SOU 2016:78)*

LO (2018a) *Program för en jämlik skola, Jämlikhetsutredningen*

LO (2018b) *Program för ekonomisk omfördelning, Jämlikhetsutredningen*

LO (2018c) *Sveriges jämställdhetsbarometer 2018. Tid, makt och pengar.*

Läs mer

Bergnher & Enell (2018) *Ungdomars och unga vuxnas levnadsvillkor i Sverige. En kunskapsöversikt med fokus på ojämlikhet*, Forte – Forskningsrådet för hälsa, välfärd och arbete.

Försäkringskassan (2018), *Barnhushållens ekonomi – resultatindikatorer för den ekonomiska familjepolitiken*

Försäkringskassan (2018) *Socialförsäkringen i siffror 2017.*

ILO (2018), *Care work and care jobs for the future of decent work*, International Labour Office – Geneva

ISF, Inspektionen för Socialförsäkringen (2017) *Rapport 2017:4, Bedömningar vid 90 och 180 dagar i rehabiliteringskedjan – En kommentar om hur Försäkringskassan kan förbättra sjukskrivningsprocessen*

ISF, Inspektionen för Socialförsäkringen (2018), *Rapport 2018:12, Ökning av antalet personer som får beslut om indragen sjukpenning – En redovisning om vad som kännetecknar gruppen försäkrade som får sin sjukpenning indragen.*

ISF, Inspektionen för Socialförsäkringen (2018), *Rapport 2018:14, Utvecklingen av kollektivavtalade ersättningar sedan 2000-talets början – En redovisning av kollektivavtalade ersättningar som kompletterar den allmänna socialförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen.*

Kommunal (2014) *Lapptäcke utan sömmar. En rapport om äldre med stora vård- och omsorgsbehov och deras anhöriga.*

Kommunal (2016) *Styrning för välfärdsproffs*

Kommunal (2018a) *Så mycket bättre? 2018 – En jämförelse av anställningsvillkor och löner i privat och kommunalt driven äldreomsorg*

Molander, Per (2017) *Dags för omprövning – en ESO-rapport om styrning av offentlig verksamhet*, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2017:1

OECD (2018), *Is the Last Mile the Longest? Economic Gains from Gender Equality in Nordic Countries*, OECD Publishing, Paris.

Socialstyrelsen (2018), *Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och tandvården – Lägesrapport 2018*.

SOU 2016:78 *Ordning och reda i välfärden. Betänkande av välfärdsutredningen*

Wennemo, Irene (2014) *Det gemensamma. Om den svenska välfärdsmodellen*.



Rapporterna kan hämtas som pdf-dokument på LOs hemsida eller
beställs från LO-distribution:
lo@strombergdistribution.se
Telefax: 026-24 90 26

November 2018
ISBN 978-91-566-3354-6
www.lo.se

FOTO: Lars Forsstedt